

Магдалена М. Ивковић
Универзитет у Београду
Учитељски факултет
Докторанд

УДК: 159.946.4-057.874(497.11)
028-057.874
Стручни рад
Примљен: 12. јануар 2016.
Прихваћен: 12. септембар 2016.

ПРИЛОГ ИСТРАЖИВАЊУ ЧИТАЛАЧКИХ НАВИКА УЧЕНИКА МЛАЂИХ РАЗРЕДА¹

Апстракт: Данас се све чешће говори о кризи читања међу младима, а бројна истраживања потврђују да је забринутост оправдана. Интересовало нас је да проверимо да ли исто важи и за ученике разредне наставе. Зато смо спровели емпиријско истраживање које је имало за циљ да испита читалачке навике ученика четвртог разреда. Истраживање је реализовано путем анкетног упитника на узорку од 161 ученика четвртог разреда из пет основних школа у Београду и Крушевцу.

Резултати истраживања показују да ученици четвртог разреда имају развијене навике читања књига и већином одрастају у литерарно подстицајном окружењу; то колико често читају значајно је повезано са уживањем у читању, као и са читалачким навикама њихових родитеља, тиме колико често им родитељи поклањају књиге и одлазе са њима у библиотеку, те да ли код куће имају кутак за читање; углавном нису учлањени у неку од градских библиотека, нити одлазе често у библиотеку (градску или школску) да узму нову књигу; књиге обично читају у тишини, без музике, телефона и телевизије; најчешће читају увече, пред спавање, у својој соби, зато што је тамо тихо и нико им не смета. Тиме је потврђена основна хипотеза од које смо пошли у истраживању: промене у друштву се углавном нису одразиле на интересовање ученика четвртог разреда за књигу, те они и даље радо читају књиге и уживају у читању. На основу реченог можемо да закључимо да међу ученицима четвртог разреда не постоји криза читања, те да очигледно до промене односа ученика према књизи долази касније.

Кључне речи: ученици четвртог разреда основне школе, читалачке навике, техничко-технолошки развој, друштвене промене, култура читања.

1. УВОД

Читалачке навике се данас мењају као последица убрзаног техничко-технолошког развоја и великих друштвених промена. Читање је некада било

¹ Рад је изложен на научном скупу „Наука и евроинтеграције” који је одржан 22–24. маја 2015. на Филозофском факултету на Палама.

извор уживања, бег од досаде и главни извор нових знања. Брзи техничко-технолошки напредак, праћен ратовима, транзицијом и економском кризом, одразио се на начин живота и рада људи и довео до промене система вредности. Све је ово утицало и на модалитете провођења слободног времена. Наиме, у животу савременог човека технологија полако али сигурно преузима примат над књигом. Ова тенденција је нарочито изражена код младих: бројна истраживања – спроведена како у свету, тако и код нас – показују да млади проводе сате на електронским медијима (гледајући ТВ, користећи компјутер, слушајући музику, играјући игрице, размењујући SMS поруке и сл.), док читање књига постаје све ређи начин разоноде. Ученици најчешће читају само ако морају, да би испунили школску обавезу. Па ипак, велики број ученика не прочита чак ни сва дела обавезне лектире (Стојановић 2007: 86–87; Илић и др. 2007: 7–8; 48; Брборић, према Вучковић, Тодоров 2010: 104–105). При том не желимо да порекнемо да су савремени електронски медији донели низ предности, те да се путем њих може учити. Међутим, чињеница је да су електронски медији, с друге стране, ослабили интересовање за читање књига, те да за читање остаје све мање времена. Ученици телевизију и компјутер користе углавном за забаву и опуштање (филм, спорт, серија...), за дописивање са друговима, играње игрица, те разне друге активностима које немају никакву образовну и васпитну функцију (Кејић 1998: 249–252; Јешић 2000: 72–81, 175, 178; Мрђа 2011а: 124 и 2011б: 103; Крњић и др. 2011: 272–275, 277–278; Игбокве et al. 2012: 1; Омојува et al. 2009; Фери 2009, према Фехитнола, Ауду 2012: 271, итд.). Отуда не изненађује што резултати спроведених истраживања показују да играње игрица радним данима и гледање телевизије више од шест сати дневно негативно утичу на академско постигнуће ученика (Шариф 2006; Фелтер 2004, према Фехитнола, Ауду 2012: 272).

Видимо, дакле, да многа истраживања указују на опадање интересовања деце и младих за читање. Међутим, наше искуство из праксе је оставило утисак да међу млађим основцима има много више ученика који често и радо читају књиге него што смо то могли да претпоставимо на основу резултата ранијих истраживања читалачких навика основаца и средњошколаца. То нас је навело да се запитамо да ли и међу ученицима разредне наставе постоји криза читања. Зато смо одлучили да спроведемо емпиријско истраживање којим бисмо испитали културу читања ученика четвртог разреда основне школе. У оквиру овог истраживања посебно смо истраживали читалачке навике четвртака, а добијене резултате представимо у наставку излагања.

2. МЕТОДОЛОШКИ ОКВИР ИСТРАЖИВАЊА

Предмет овог рада (односно овог дела нашег истраживања) представљају читалачке навике ученика млађих разреда основне школе. Наиме, основци, а поготову млађи, још увек нису изграђени као читаоци, па стога

треба континуирано снажити њихову радозналост за читање, те радити на изграђивању навика и културе читања (Росандић 1978: 101). Но, да бисмо адекватним методичким поступцима могли да развијамо читалачке навике ученика, неопходно је да најпре истраживањем утврдимо колико ученици заиста читају, колико уживају у читању, те колике и какве подстицаје за читање књига добијају од непосредног окружења. Стога је ово истраживање имало за циљ да испита читалачке навике ученика четвртог разреда и утицај породице на развој истих, а све са намером да дамо допринос расветљавању културе читања ученика млађих разреда. Из циља истраживања проистекли су следећи задаци:

1. Испитати читалачке навике ученика четвртог разреда, односно колико често ученици читају књиге, посебно током распуста, колико дуго читају у континуитету, колико уживају у читању, те како сами перципирају своје читалачке навике.

2. Утврдити колико је окружење у којем ученици четвртог разреда одрастају литерарно подстицајно, односно какве услове за читање ученици имају у својим домовима, колико често њихови родитељи читају књиге, те колике и какве подстицаје пружају својој деци.

3. Утврдити у којој мери ученици четвртог разреда имају развијене навике коришћења услуга библиотеке.

4. Истражити навике ученика четвртог разреда везане за место и време читања.

Основна претпоставка је била да се нагле промене у друштву и нагли развој технике углавном нису одразили на интересовање ученика четвртог разреда за књигу, те они и даље радо читају књиге и уживају у читању. Посебне хипотезе су биле да ученици четвртог разреда имају развијене навике читања књига; већином одрастају у литерарно подстицајном окружењу; углавном нису учлањени у неку од градских библиотека, нити одлазе често у библиотеку (градску или школску) да узму нову књигу; књиге обично читају у тишини, без музике, телефона и телевизије; најчешће читају увече, пред спавање, у својим собама, зато што је тамо тихо и нико им не смета.

Метода истраживања је дескриптивна, а техника употребљена за прикупљање података анкетирање. Инструмент истраживања – анкетни упитник – конструисан је посебно за потребе овог истраживања. Састојао се из укупно 20 питања, од којих је 15 питања било затвореног, а пет комбинованог типа. Анкета је била анонимна.

Истраживање је реализовано у новембру 2014. године на узорку од 161 ученика четвртог разреда из пет основних школа у Београду и Крушевцу. Прикупљени подаци су изражени мерама пребројавања (апсолутним и релативним) и пропраћени квалитативном анализом. Степен повезаности између посматраних обележја одређен је преко Пирсоновог коефицијента.

3. ИНТЕРПРЕТАЦИЈА РЕЗУЛТАТА ИСТРАЖИВАЊА

Читалачке навике и љубав деце према свету књижевности изграђују се још у најранијем детињству. Неретко се превиића, опомиње Црнковић, „да се читалац ствара у дјечјој соби, у дјечјем вртићу, у основној школи и да ће се тешко развити у читаоца онај који то није био већ у основној школи. А и у основној школи не постаје лако читаоцем онај у осмом разреду који није почео читати већ у другом” (Црнковић у: Мамузић, Стефановић б.г.: 23–24). Зато смо желели да истражимо какве су читалачке навике ученика четвртог разреда. Најпре смо их питали колико често читају књиге. Двоје ученика није одговорило на питање (1,2%). Већина преосталих ученика (46,0%) тврди да чита сваког или скоро сваког дана, што значи да имају развијене навике читања. Ако овоме придодемо број ученика који су изјавили да књиге читају једном или два пута недељно (29,8%), видимо да преко 70% ученика чита често или повремено, а најмање једном недељно (75,8%). Само је мали број ученика (њих 12 или 7,5%) признао да књиге не чита никад или скоро никад, односно да чита само када мора, док 15,5% ученика чита ретко – једном до два пута месечно. Задатак је учитеља да приближи књигу овим ученицима и одушеви их за свет писане речи толико да читање постане њихова свакодневна навика и потреба.

Када почне са читањем, највећи број ученика уз књигу проведе један сат пре него што направи паузу (36,0%). Међутим, није мали ни број ученика који читајући проведу тек пола сата (26,7%), што учитеље обавезује да ове ученике мотивишу да истрају у читању. Један од најбољих начина јесте да упуте ученике на књиге за децу примерене њиховом узрасту и интересовањима. Јер када дете почне да чита књигу која га занима, коју разуме и која му одговара, неће пожелети да престане са читањем све док не дође до самог краја. Свега троје ученика је изјавило да уопште не чита књиге (1,9%), те их је потребно на неки начин заинтересовати да почну да читају, док троје ученика није одговорило на питање (1,9%). За преостале ученике могли бисмо рећи да су пасионирани читаоци, јер уз књигу проведу обично два сата (15,5%) или више од два сата у континуитету (18,0%). Тако, укупан проценат ученика који читајући обично проведу сат или више времена без паузе (69,5%), упоређен са укупним процентом оних који читају пола сата или никада (28,6%), јасно показује да књига још увек има моћ да „зароби” пажњу ученика до те мере да се сасвим препусте свету дела и забораве на време.

Слика коју смо до сада стекли на основу одговора ученика релативно је позитивна, а сличан резултат дали су и одговори ученика на следеће питање. Наиме, на питање колико уживају док читају књиге, нешто мање од половине ученика одговорило је да веома ужива (46,6%). Придодемо ли овоме број испитаника који су изјавили да уживају у читању књига (29,8%), можемо да закључимо да читање представља истинско задовољство за близу 80% уче-

ника (76,4%). Ипак, није мали ни број оних који нису сигурни колико уживају у читању књига, те су се определили за одговор „некад уживам, а некад не” (20,5%). Претпостављамо да је разлог тај што не умеју увек да одаберу праву књигу, те не уживају једнако у свим књигама које читају. Зато је на учитељу да им помогне да пронађу књиге које им одговарају, било тако што би их својом препоруком упутио на вредне књиге за децу примерене њиховом узрасту, било тако што би настојао да код деце развије стратегије самоизбора штива које одговара њиховим читалачким интересовањима и потребама. Уколико учитељ успе у томе, сигурни смо да ће ови ученици пронаћи далеко више задовољства у читању, те ће се чешће враћати књизи. Вредност Пирсоновог коефицијента корелације потврђује речено: на нивоу значајности 0,01 за број степени слободе 157 постоји значајна корелација између тога колико ученици уживају у читању и колико често читају, показује наше истраживање ($r(157)=0,515$, $p<0,01$). (Овакав је закључак, наравно, очекиван и логичан, а очигледан је већ и из поређења одговора ученика на ово питање са одговорима ученика на питање колико често читају књиге: наиме, уколико упоредимо ове резултате, запазићемо да је (готово) једнак број ученика изјавио да чита често и да веома ужива у читању – 75:74, односно да чита повремено и да ужива у читању – 48:48.) Број ученика који су рекли да уопште не уживају у читању књига је занемарљив (2 или 1,2%), а поново троје ученика није одговорило (1,9%).

Занимљиво је било испитати како ученици перципирају своје читалачке навике. Зато смо их питали да ли мисле да читају довољно. Убедљива већина ученика (69,6%) је одговорила потврдно, 27,3% ученика сматра да не чита довољно, али би волело да чита више, док је свега 3,1% ученика свесно да не чита довољно, али ни не жели да чита више. На основу тога можемо да закључимо да су ученици углавном задовољни тиме колико читају. Но, видимо да није мали ни број ученика који сматрају да би требало да читају више, али то ипак не чине. Управо овој категорији ученика треба посветити посебну пажњу, те их различитим мотивационим поступцима заинтересовати за књигу до оног степена да сами спонтано почну да читају. Истовремено, то не значи да оне ученике који кажу да су задовољни тиме колико читају није потребно даље мотивисати. Напротив, ученике ваља мотивисати док год читање не развије код њих трајну радозналост за упознавање са великим светом књижевне уметности, односно док се у њима не развије унутрашња мотивација за читање.

Из свакодневног живота је познато да је лични пример родитеља пресудан у развијању интересовања ученика за упознавање са светом књижевности. Зато смо тражили од ученика да процене колико често њихови родитељи читају књиге. Ево како су ученици одговорили: 43,5% ученика је изјавило да њихови родитељи читају сваког или скоро сваког дана, 22,4% ученика да њихови родитељи читају једном недељно, 15,5% ученика да њихови родитељи читају једном месечно, док је 16,8% испитаника рекло да њихови

родитељи не читају никад или скоро никад; троје ученика није одговорило (1,9%). Уколико упоредимо ове одговоре са одговорима ученика на питање колико често они сами читају књиге, запазићемо да је приближно једнак број ученика изјавио да они и њихови родитељи читају сваког или скоро свако дана (74:70). Како бисмо егзактно утврдили да ли постоји веза између читалачких навика ученика и читалачких навика њихових родитеља, приступили смо рачунању Пирсоновог коефицијента корелације. Резултати показују да поменути параметар корелације износи $r(156) = 0,324$, $p < 0,01$. Статистичка значајност овог параметра потврђује уверење да највише читају управо деца оних родитеља који и сами имају развијене читалачке навике.

Осим тога, за развијање љубави деце према свету писане речи веома је важно да окружење у којем малишани одрастају буде испуњено књигама, како би се они још од малих ногу сродили са књигом и изградили читалачке навике. Но, чак и у породицама које имају кућне библиотеке, питање је да ли има довољно погодних књига за ученике одређеног узраста. Зато смо желели да проверимо да ли у кућама наших ученика има књига за децу које они могу да користе. Радује да је убедљива већина ученика (90,1%) одговорила потврдно. Мали број ученика – 8,1% – изјавио је да у њиховој кући нема књига за децу које могу да користе, а њих троје није одговорило на питање (1,9%). Но, иако је број ученика који код куће немају књиге за децу мали, учитељи би требало да заједно са ученицима направе одељенску библиотеку, како би подстакали ученике да читају и размењују књиге. Важно је да у учионици буде што више књига. Треба их прелиставати са децом, тражити у њима потребне информације, читати их, доживљавати. На тај начин ће и деца која код куће нису била изложена раним подстицајима за читање и не долазе из просвећених породица добити прилику да се на време сусретну и зближе са књигом, како је не би доживела само као обавезу, мораће (Црнковић, у: Мамузић, Стефановић б. г.: 23). А и остали ће ученици од оваквог поступања имати само користи.

Истовремено, важно је да ученици код куће имају приступ и другим медијима, попут штампе или компјутера, јер и ови медији могу у великој мери допринети подстицању читалачке жеље и навика ученика. Као што смо и претпоставили, преко 90% ученика (93,2%) има код куће компјутер који може да користи; само 5,0% ученика каже да нема компјутер који може да користи, а троје ученика није одговорило (1,9%). Већина ученика – 68,3% – такође има приступ новинама и магацинима. Међутим, није мали ни број ученика који су изјавили да у њиховој кући нема новина и магацина које могу и они да читају: 29,2%, што је готово трећина узорка; троје ученика поново није одговорило (1,9%). Ово може бити користан податак за учитеље да у одељенске библиотеке уврсте и тематски најразноврсније часописе и новине намењене деци и младима. У њима би ученици могли да пронађу занимљивости и одговоре на бројна питања, те да се на тај начин заинтересују за књижевно стваралаштво, али и за друге гране уметности и различите науке.

Нека истраживања су показала да постоји веза између заинтересованости и успеха ученика у читању с једне стране и постојања кутка или стола за читање с друге стране (Џозеф 2013: 358). Зато смо ученике питали да ли код куће имају свој кутак за читање (неко посебно место или сто за читање). Већина ученика – 69,6% – је одговорила потврдно, док је 27,3% испитаника одговорило негативно. Дакле, ученици углавном имају кутак за читање код куће, показује наше истраживање, што је свакако позитивно, јер вредност Пирсоновог коефицијента корелације показује да постоји статистички значајна корелација између читалачких навика ученика и постојања кутка за читање код куће ($r(154) = 0,175, p < 0,05$).

Видели смо да на неговање љубави према читању велики утицај имају родитељи. Но, осим личним примером, они мотивишу своју децу и тиме што им читају и поклањају књиге или одлазе са њима у библиотеку. Ученике смо зато питали колико често са родитељима практикују поменуте активности. Најпре смо тражили од ученика да на тростепеној скали означе колико често им родитељи читају књиге или причају приче. Забрињава податак да је само 18 ученика или 11,2% њих рекло да им родитељи често читају књиге или причају приче, док је већина ученика изјавила да им родитељи никада не читају књиге или причају приче (47,2%). Осморо њих није одговорило (5,0%), док преостали ученици – њих 36,6% – кажу да књиге читају са родитељима повремено. Могуће објашњење је да родитељи сматрају како су њихови десетогодишњаца већ довољно велики и да нема потребе да им читају књиге или причају приче. Слажемо се да би ученици овог узраста већ требало да су самостални читаоци. Но, ипак претпостављамо да већина родитеља заправо нема свест о томе да је и за ђаке четвртог разреда повремено читање књига и причање прича изузетно благотворно. Наше истраживање говори да не постоји статистички значајна повезаност између читалачких навика деце и тога колико им често родитељи читају књиге или причају приче ($r(151) = 0,096$), али заједничко читање без сумње зближава родитеље и децу, укључује родитеље у књижевни развој своје деце, а код деце гради позитиван однос према читању и незаборавне успомене.

Сличне резултате показују и одговори ученика на питање са ким најчешће читају књиге. Наиме, половина ученика каже да књиге најчешће читају сами (53,4%). Нешто мање од трећине ученика често чита са мамом (24,2%), док су остали одговори процентуално занемарљиви: 6,8% ученика најчешће чита са братом или сестром, 3,7% са баком или деком, 2,5% са татом, а 0,6% са рођаком или учитељем. Нико од ученика није изјавио да књиге чита са другом/другарицом или са библиотекарком/библиотекарком, а тринаесторо ученика није одговорило (8,1%).

Да мајке имају велику улогу у неговању књижевне културе и читалачких навика своје деце потврђују и одговори ученика на питање са ким најчешће разговарају о књигама и читању. Ученици су заокруживали један од понуђених одговора, а имали су и могућност да сами допишу свој одго-

вор. Чак 23 ученика (14,3%) није одговорило или је заокружило више опција, те њихове одговоре нисмо могли узети у обзир. Од преосталих ученика убедљиво највећи број (42,2%) каже да то чини са мамом. На другом месту је разговор са другом или другарицом (11,2%), а на трећем разговор са татом (8,1%), премда примећујемо да ова два одговора процентуално доста заостају за прворанжираним. Остали одговори се и овај пут јављају у малом проценту: 7,5% ученика каже да о књигама најчешће разговара са братом или сестром, 5,0% са баком или деком, 3,1% са рођаком, а само 1,9% са учитељем. Иако процентуално није значајан, пажњу привлачи податак да је 11 ученика (6,8%) дописало како ни са ким не разговара о књигама. Иако је реч о малом броју ученика, на учитељу је тим већа одговорност да на часовима или након тога одвоји време за разговор са ученицима о књигама које их интересују и које читају у слободно време, или које би ваљало да прочитају, те о важности читања. Ни овај пут нико од ученика није изјавио да о књигама и читању разговара са библиотекарком. То потврђује резултате које су добили Вучковић и Тодоров истражујући коришћење школских библиотека као фактор успешности старијих основаца, а који показују да преко 60% ученика никада не разговара са библиотекарком о прочитаној књизи (63,4% – Вучковић, Тодоров 2010: 78, 82). Комуникација библиотека и корисника (ученика) је, дакле, сведена, а библиотекари се доживљавају само као особе које издају књиге. Разлози могу бити разноврсни: недостатак времена или воље библиотекара да уложи додатан труд, или, пак, то што ученици у библиотеку одлазе најчешће само да узму конкретну књигу (углавном лектуру), те нису довољно заинтересовани, а вероватно ни информисани о томе какве је све услуге могуће добити од библиотекара. Но, без обзира шта је узрок оваквом стању ствари, сматрамо да би библиотеке требало да преузму одговорност за то колико и шта ученици читају. Њихова улога више не може бити само прикупљање, чување и коришћење информација, већ и неговање културе читања – како кроз непосредну комуникацију библиотекара са корисницима, тако и кроз сарадњу са учитељима и школама (Исто: 83).

Осим што редовно разговарају са децом о књигама, а повремено и читају са њима, одговори анкетираних ученика показују да су управо маме те које најчешће уче децу да читају. Наиме, на питање ко их је научио да читају готово трећина ученика (29,8%) је изјавила да су их читању научиле маме². Овакав исход је и био очекиван, јер у нашем, још увек претежно традиционалном друштву главна улога у васпитању и образовању деце припада управо мајкама. Уз то, мајкама је очигледно важно да њихова деца већ од првог дана буду успешна у школи, те многе од њих своју децу науче да читају и пре него што ова пођу у први разред, иако то није неопходно. Нешто

² Свесни смо да је ученике вероватно више особа истовремено учило да читају, али ми смо од ученика захтевали да се одреде само за једну особу – ону која је највише радила са њима на учењу читања.

мало мањи утицај на учење читања од мајки имају учитељи, односно учитељице (23,6%). То је опет сасвим разумљиво, с обзиром на то да је из искуства познато да велики број ученика научи да чита тек када пође у школу, те је улога учитеља у учењу почетног читања и писања пресудна. На трећем месту су они ученици који су рекли да су сами научили да читају (19,9%). Остали одговори нису процентуално нарочито значајни, али ћемо их ипак поменути. Тако су на четвртном месту ученици који су научили да читају уз брата или сестру (5,6%), а на петом они које су читању научили бака или дека (5,0%). Очеви се, изгледа, тек врло ретко укључују у описмењавање своје деце, јер је свега 3,1% ученика изјавило да су научили да читају уз тату, што овај одговор смешта на шесто место. (Уз то, видели смо да мали број очева разговара са децом о књигама и читању (8,1%), а број оних који читају књиге или причају приче својој деци је практично занемарљив (2,5%).) Најмање ученика је научило да чита уз помоћ рођака (2 или 1,2%), док нико од ученика није научио да чита уз помоћ друга/другарице. На питање није одговорило 20 ученика (12,4%).

Вратимо се сада тростепеној скали у којој смо од ученика тражили да се изјасне колико често са родитељима практикују активности од значаја за развој читалачке културе. Видели смо да је готово половина ученика изјавила да им родитељи никада не читају књиге, нити причају приче. Надаље нас је занимало да истражимо колико често ученици иду у библиотеку са родитељима. Највећи број ученика – нешто мање од половине (46,6%) – је рекао да са родитељима одлази у библиотеку повремено. Следе ученици који никада не иду у библиотеку са родитељима (29,2%), док је најмање оних који са родитељима често одлазе у библиотеку (19,3%). Осморо испитаника није одговорило (5,0%). Истраживање притом показује да то колико су читалачке навике ученика развијене зависи, између осталог, и од тога колико често одлазе са родитељима у библиотеку, јер Пирсонов коефицијент корелације, који износи $r(151) = 0,344$, $p < 0,01$, говори да између ове две варијабле постоји статистички значајна корелација.

Радује, међутим, да 41,6% ученика повремено добија књигу на поклон од родитеља, а само нешто мањи проценат ученика (37,3%) каже да им родитељи често поклањају књиге. Дакле, скоро 80% ученика (укупно 78,9%) често или повремено добија књиге од родитеља. Ипак, није мали број ни оних ученика који кажу да никада од родитеља нису добили књигу као поклон (15,5%), тим пре што вредност Пирсоновог коефицијента корелације показује да постоји статистички значајна веза између читалачких навика ученика и тога колико им често родитељи поклањају књиге ($r(150) = 0,289$, $p < 0,01$). То може бити користан податак за родитеље, али и за школе. Наиме, уколико за то има могућности, добро би било наградити дечје успехе књигом. Јер књига као поклон или награда носи са собом посебна осећања, те – ако одговара интересовањима конкретног ученика – може снажно подстаћи дете да заро-

ни у свет који се крије међу корицама поклоњене књиге и заволи читање. На ово питање одговор није дало 5,6% ученика.

Дакле, досадашња анализа је показала да већина родитеља тек повремено иде заједно са својим ученицима у библиотеку (46,6%), а готово трећина њих то не чини никада (29,2%). Можда је баш то један од разлога што је тек половина ученика учлањена у неку од градских библиотека. Наиме, на питање да ли су чланови градске библиотеке 49,7% ученика је одговорило потврдно, исти проценат ученика је одговорио негативно (49,7%), док један ученик није одговорио (0,6%). На основу реченог можемо да закључимо да половина ученика не користи услуге библиотеке, а можда никада и није била у библиотеци. Због тога би било добро да учитељи макар повремено организују посете библиотекама у месту, те да у простору библиотеке – градске или школске – организују књижевне изложбе, састанке литерарне секције, такмичења у читању и слично. Подстицајно је, такође, да учитељ час обраде књижевног дела повремено одржи у библиотеци, јер библиотека са мноштвом добрих књига за децу, лепо уређеном читаоницом и љубазним, услужним библиотекарима има моћ да код ученика пробуди жељу за читањем.

Све школе које смо посетили ради овог нашег истраживања имају своју школску библиотеку: када смо ученике питали да ли њихова школа има библиотеку, 97,5% ученика је одговорило потврдно, двоје ученика није одговорило (1,2%), док је двоје одговорило негативно (1,2%), можда ни не знајући да у њиховој школи постоји библиотека. На основу оваквих резултата верујемо да и већина других школа у нашој земљи, па чак и сеоских матичних школа, поседује школску библиотеку. Но, само постојање библиотека није довољно, већ смо желели да сазнамо колико ученици заправо користе услуге библиотека. Зато смо их питали колико често иду у библиотеку (школску или градску) да позајме нову књигу. Одговори су процентуално доста уједначени. Тако већина ученика – 29,2% – каже да у библиотеку одлази једном или два пута недељно, док само мало мањи број ученика признаје да у библиотеку одлази једино када мора да узме књигу потребну за школу (27,3%). Следе ученици који у библиотеку иду повремено: једном месечно (19,3%) или једном недељно (17,4%). У библиотеку не одлази никада да позајми књигу мали, али не и занемарљив број ученика (6,2%), док један ученик није одговорио (0,6%).

Занимало нас је такође да истражимо колико књига ученици прочитају током летњег распуста – дакле, када нису у обавези да било шта читају – јер ово је, сматрамо, најбољи показатељ тога колико су њихове читалачке навике уистину развијене. Половина анкетираних ученика (50,3%) каже да током распуста прочита од две до пет књига, док нешто више од четвртине ученика прочита више од пет књига (28,0%). На основу тога можемо да констатујемо да, укупно гледано, преко 75% испитаника има развијене навике читања, што значи да на неки начин долазе до књига, без обзира да ли су чланови

библиотеке или не (добиају књиге на поклон, размењују их са друговима итд.). Поново запажамо да то приближно одговара броју ученика који су изјавили да књиге читају често или повремено (75,8%), те да уживају у читању (76,4%), што само потврђује да су наши испитаници били искрени при одговарању. Даља анализа одговора показује да 18,0% ученика за време распуста прочита једну књигу, што није мали део укупног узорка. Четворо ученика је изјавило да током лета не прочита ниједну књигу (2,5%), а двоје није одговорило на питање (1,2%). Стога је на учитељу да ове две категорије ученика (оне који не читају уопште за време летњег распуста и оне који читају само по једну књигу) мотивише за читање током летње паузе, било за читање обавезне лектире, било за читање вредних дечјих књига које нису предвиђене програмом. Жељу ученика за читањем је могуће пробудити већ самим тим што ћемо истаћи интересантна места или ликове, прочитати одабране стихове или нарочито привлачне одломке и слично (Вучковић 1984: 109, према Јовановић 2002: 78).

Утицај мас-медија на ученике и начин на који ученици проводе слободно време је неоспорно велики. Зато смо се запитали да ли медији утичу и на начин на који данашњи ученици читају. Истраживање је показало да више од две трећине ученика (76,4%) само чита, без музике, телевизије или телефона. Ово је наравно позитивно, јер дубоко уношење у свет дела уистину не трпи галаму или честе прекиде и сметње. Но, и пријатна, дискретна музичка пратња може да створи погодну атмосферу за доживљавање дела које се чита, што практикује 11,8% ученика. С друге стране, присуство телевизије или телефона није пожељно за време читања, јер скреће пажњу ученика са текста и омета његово дубље доживљавање. Зато радује да је само мали број испитаника рекао како током читања гледа телевизију (3,7%) или се дописује са друговима (3,1%), а 5,0% процената ученика није одговорило или је заокружило више одговора истовремено.

Да су ученицима током читања потребни тишина и мир, потврђују и њихови одговори на питање у коме смо тражили да опишу где и када највише воле да читају. Већина ученика каже да највише воли да чита код куће (80 или 49,7%), при чему највећи број ових ученика (њих 60, што је 37,3% укупног узорка) најрадије чита у својој соби *јер је тамо најмишше и најмирније* и нико им не смета. Остали ученици воле да читају у кухињи (3), маминој и/или татиној соби (3), дневној соби (3) или некој другој соби *у којој нема никоја* (3), у кућној библиотеци (2), па чак и у помоћној просторији (2) или на тавану (1). Ученици очигледно имају потребу да се осаме док читају, што је сасвим разумљиво, те трагају за тихим и скровитим местима где могу да се препусте маштању и читају *без узнемиравања*. Тако један од ових ученика каже да најрадије чита *у веџу [sic] зајо шио је тамо најмишше*. Ево још неколико одговора који илуструју речено:

– *Ја највише волим да читам у својој соби где је мирно и тихо и ништа ме не узнемирава. Искључим телефон, телевизор... и читам.*

– *Највише волим да читам у соби сама. Зато што ми је тишина и могу схватити шта се [ш]у ради.*

– *У својој соби. Зато што је највећа тишина.*

– *Ја највише волим да читам у својој соби, јер је у мојој соби врло[,] врло тихо и мирно место.*

– *Највише волим да читам у својој соби јер ту најбоље разумем о чему се ради у књизи и тамо имам више мира у односу на остале просторије.*

Само је неколицина ученика написала да најрадије чита у друштву – са мамом (2) или сестром (1) – или уз музику (1). Многи од ових ученика воле да читају у кревету (23 или 14,3%), *јер је удобно*³, док други радије читају за столом (14 или 8,7%). Двоје ученика преферира да чита у фотели, а један ученик на поду.

Осим тога, један број ученика каже да воли да чита напољу: у природи, у дворишту или у парку (16 или 9,9%). Ево како они објашњавају своје одговоре:

– *Највише волим да читам у природи или напољу јер [sic] онда у глави доживљавам еустиоловину и уживање.*

– *Ја највише волим да читам књиже у природи, зато што осећам предиван мирис цвећа и тако ме ошћућа.*

– *Волим да читам када је пролеће и када сам код баке и љуљам се најоље [sic] у њеној љуљашци.*

– *Највише волим да читам напољу јер тако замишљам све слике.*

– *Ја највише волим да читам у природи [и]де птичице цвчу [цвркућу – М. И.] и тако сам срећна.*

Мали број ученика више воли да чита на путу, односно у превозу, него код куће (6). Има и оних који преферирају да читају код баке и деке (4), рођака (2), односно код друга (2). Свега шесторо ученика каже да најрадије чита у школи, а двоје у библиотеци.

Када је реч о времену када најчешће читају, већина ученика каже да најрадије чита увече, пред спавање (29 или 18,0%). Један број ученика чита преко дана, и то пре свега у *породневним часовима*, односно у *слободно време*, када се врате из школе и заврше *све домаће задатке* (16 или 9,9%), док четворо ученика воли да чита ујутру (2,5%). Двоје ученика најрадије чита *викендом* (1,2%), а њих 11 *на распису* (6,8%).

Најзад, одговори ученика показују да се они књизи окрећу када су расположени и срећни (2), али и када су уморни (2) или им је досадно (4). Додајемо још и то да је седморо ученика одговорило да не воли да чита,

³ На пример: *Кад је сунчан дан. Волим да отворим прозор у соби[,] увалим се у кревет и почнем да читам.*

односно да не чита никад (4,3%). Петоро ученика није одговорило на питање (3,1%), док је троје ученика изјавило да немају *неко посебно место и време када највише воле да читају* (1,9%). На основу свега реченог можемо да закључимо да ученици четвртог разреда књиге обично читају увече, пред спавање, и то у својим собама, зато што је тамо *мирна атмосфера*.

4. ЗАКЉУЧЦИ О ЧИТАЛАЧКИМ НАВИКАМА УЧЕНИКА

Из спроведеног истраживања произлази неколико закључака. Као прво, истраживање показује да преко 70% ученика четвртог разреда књиге чита често или повремено (75,8%) и притом веома ужива, односно ужива у читању (76,4%). С обзиром на то да резултати показују да су читалачке навике деце значајно повезане са уживањем у читању, не изненађује што већина ученика – 69,5% – проведе сат или више времена читајући без паузе, а током летњег распуста прочита од две до пет књига (50,3%). (Штавише, четвртина ученика – што није мали број – каже да током летње паузе прочита и више од пет књига – 28,0%). Уз то, анкетирани ученици су већином задовољни тиме колико читају (69,5%). На основу реченог можемо да закључимо да *ученици четвртог разреда имају развијене навике читања књига*, чиме је *пошврћена* прва хипотеза.

Као друго, за изградњу читалачких навика деце изузетно је важан однос породице према књизи и окружење у којем ученици одрастају. Судећи по одговорима ученика, родитељи дају добар пример својој деци, јер највећи број њих чита (скоро) сваког дана (43,5%), односно једном недељно (22,4%). Осим тога, велика већина ученика каже да код куће има свој кутак за читање (69,9%), те да има приступ књигама за децу, компјутеру, новинама и магацинима. Речено охрабрује, јер обезбеђивање раног сусрета са књигом и другим писаним материјалима може умногоме да подстакне развој раних читалачких навика. Уз то, добра вест је и да данашње школе имају своје библиотеке. Међутим, одговори анкетираних ученика показују да је тек половина њих учлањена у неку од градских библиотека, а да само 29,2% ученика редовно одлази у библиотеку – градску или школску. Истовремено, готово исти број ученика – 27,3% – признаје да у библиотеку одлази једино када треба да узме књигу потребну за школу. То што ученици немају навику коришћења библиотека може да буде последица чињенице да већина ученика одлази са родитељима у библиотеку повремено (46,6%) или никад (29,2%). Такође, већина родитеља својој деци никада не чита књиге, нити прича приче (47,2%), али зато охрабрује да је близу 80% ученика изјавило да им родитељи често или повремено поклањају књиге. Притом највећу улогу у развијању културе и навика читања имају маме. Наиме, ученици четвртог разреда преферирају да читају сами (53,4%), али када читају са неким, друштво им најчешће праве маме (24,2%). Осим тога, маме су те које најчешће разговарају са децом

о књигама и читању (42,2%) и уче их да читају (29,8%), док се очеви слабо укључују у описмењавање и књижевно васпитање своје деце. Укратко, добијени подаци показују да ученици четвртог разреда *углавном нису учлањени у неку од градских библиотека, нићи одлазе често у библиотеку (градску или школску) да узму нову књију*, што *појврђује* трећу посебну хипотезу. С друге стране, охрабрује чињеница да ученици већином *ограсћају у литерарно поодстицајном окружењу*, чиме је *појврђена* друга хипотеза. Ипак, има још доста простора да се ситуација поправи. Родитељи треба да искористе сваку прилику да код деце пробуде радозналост за упознавање са светом књижевности – како личним примером, тако и низом активности које ће практиковати заједно са дететом – јер је наше истраживање показало да то колико ученици читају умногоме зависи од читалачких навика њихових родитеља, тога колико често им родитељи поклањају књиге и одлазе са њима у библиотеку, те да ли код куће имају кутак за читање.

Као треће, све веће присуство савремених медија у свакодневном животу није променило начин на који ученици четвртог разреда читају: четвртаци најрадије читају у тишини, без музике, телевизије или телефона. Зато највише воле да читају код куће, и то у својој соби, пред спавање, управо зато што је тамо мирно и тихо, те могу да читају без узнемиравања. Тиме су *појврђене* четврта и пета хипотеза.

На основу изнетих резултата можемо да закључимо *да се промене у друштву и наћи развој технике углавном нису огразили на интересовање ученика четвртог разреда за књију, те да они и даље радо читају књије и уживају у читању*. Тиме је општа хипотеза *појврђена*. Проблем очигледно настаје касније, јер многа истраживања – видели смо то – недвосмислено указују да међу нашим средњошколцима и студентима постоји озбиљна криза читања. О томе када и зашто долази до промене односа ученика према књизи, те да ли добијени резултати важе и за ученике сеоских и приградских средина, не можемо да судимо на основу овог истраживања. Зато би било добро спровести нека нова истраживања која ће покушати да одговоре на ова питања. У сваком случају забележене читалачке навике ученика четвртог разреда треба очувати и додатно подстаћи, а књигу омиливати ученицима толико да она постане њихова свакодневна потреба, уколико желимо да унапредимо књижевну културу појединачних ученика, а тиме посредно и читавог друштва.

ЛИТЕРАТУРА:

Вучковић, Тодоров (2010): Ж. Вучковић, Н. Тодоров, *Култура читања у времену интернета*, Инђија: Народна библиотека „Др Ђорђе Натосевић”.

Илић и др. (2007): П. Илић и др, *Криза читања: комплексан педагошки, културолошки и општедруштвени проблем*, Нови Сад: Градска библиотека.

Игбокве et al (2012): J. C. Igboke et al, Influence of Electronic Media on Reading Ability of School Children, *Library Philosophy and Practice* (e-journal), Paper 774, 1–13. Retrieved in August 2014. from <http://digitalcommons.unl.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=1818&context=libphilprac>.

Јовановић (2002): З. Јовановић, *Обрада домаће лекције у млађим разредима основне школе: теоријски и истраживачки приступи*, Београд: Антуријум.

Јешић (2000): Д. Јешић, *Породица и слободно време младих*, Београд: Учитељски факултет.

Џозеф (2013): В. О. Joseph, Reading habits of primary school pupils: The case of Kent academy Miango, Jos Plateau State, Nigeria, *Universal Journal of Education and General Studies*, 2/10, 354–358. Retrieved in August 2014. from <http://universalresearchjournals.org/ujegs/pdf/2013/October/Joseph.pdf>.

Кејић (1998): Б. Кејић, Модалитети коришћења слободног времена ученика, *Настава и васпитање*, 42/2, Београд, 245–253.

Крњаић и др. (2011): З. Крњаић и др, Читалачке навике средњошколаца у Србији, *Зборник Института за педагошка истраживања*, 43/2, Београд, 266–282.

Мамузић, Стефановић (б.г.): приредили И. Мамузић и Д. Стефановић, *Књижевна лекција у основној школи: методска уписива и прилози*, Београд: Младо поколење.

Мрђа (2011а): С. Мрђа, *Културни животи и потребе ученика средњих школа у Србији*, Београд: Завод за проучавање културног развоја. Retrieved in August 2014. from <http://www.zaprokul.org.rs/Download/Default.aspx>, стр. 2.

Мрђа (2011б): С. Мрђа, *Културни животи и потребе студената у Србији*, Београд: Завод за проучавање културног развоја. Retrieved in August 2014. from <http://www.zaprokul.org.rs/Download/Default.aspx>, стр. 2.

Росандић (1978): Д. Rosandić, *Књижевност и основној школи*, Zagreb: Školska knjiga.

Стојановић (2007): Б. Стојановић, *Интерпретација бајке у млађим разредима основне школе: теоријски и истраживачки приступи*, Врање: Учитељски факултет.

Фехинтола, Ауду (2012): J . O. Fehintola and U. J. Audu, Impact of Home Video Watch on the Academic Performance of Students in Selected Public Secondary School in Ido LGA of Ibadan Metropolis, Nigeria, *Academic Research International*, 3/2, 270–277. Retrieved in August 2014. from <http://www.savap.org.pk/journals/ARInt./Vol.3%282%29/2012%283.2-35%29.pdf>.

Magdalena M. Ivković
University of Belgrade
Faculty of Education

CONTRIBUTION TO STUDIES OF READING HABITS AMONG LOWER ELEMENTARY STUDENTS

Summary: Nowadays, it is generally believed that there is a crisis of reading among young people, which is confirmed by the results of numerous research works. For that reason, we wanted to check whether the same is true for lower elementary students. Therefore, we conducted an empirical study that was aimed to investigate reading habits of fourth grade pupils. The survey was conducted through a questionnaire, on a sample of 161 fourth graders from five elementary schools in Belgrade and Kruševac.

The results showed that fourth graders had developed the habit of reading books and that majority of them grew up in a literary stimulating environment; the frequency of reading was significantly associated with pleasure in reading, as well as with reading habits of their parents, with how often their parents bestowed books to them and accompanied them to the library, and with whether they had a reading corner at home. The students are generally not members of any library, or they do not go to the (public or school) library very often to borrow a book; they usually read books in silence, without music, telephone and television; they most often read before going to bed, in their room, because it is quiet there and nobody is bothering them. These findings confirm the basic hypothesis from which we started in the survey: changes in the society have generally not reflected on the interest of fourth graders for reading, so they still love to read books and enjoy reading. Based on this, we can conclude that there is no reading crisis among fourth graders, therefore students' attitude towards reading changes later.

Key words: fourth graders, reading interests, leisure time, books, curriculum and additional texts.